

TRADUCERE ȘI GLOBALIZAREA

Asistent universitar Bianca – Oana HAN
Universitatea „Petru Maior“, Târgu- Mureș

Abstract

The present paper intends to view translation in the light of the recent overly-debated phenomenon of cultural and linguistic globalisation and to prove how necessary it is for us to accept this reality. We, thus, wish to draw attention upon this new approach of the issue in question and to the role that the English language is playing within this equation.

*Gândirea comună (...)
este opera colosală a traducătorilor.
Fără traducători nu ar exista Europa,
nu ar exista literatura mondială.(...)
Traducătorii sunt de o mie de ori mai importanți
decât deputații din Parlamentul European.
Milan Kundera¹*

Prin punerea alături a celor doi termeni, *traducere și globalizare*, vom încerca să demonstrăm că traducerea de literatură poate funcționa și chiar trebuie să funcționeze (conform imperativelor formulate și în cadrul *Conferinței asupra traducerii literare și culturii* organizată de Comisia Europeană, 20 aprilie 2009, la Bruxelles) ca liant între culturile lumii, prin mediere lingvistică și poate asigura trecerea valorilor estetice și culturale între acestea, precum și conștientizarea universalului din limbă, care duce, pe de-o parte la particularizarea limbii în contextul lingvistic general, și pe de altă parte, la căutata și/sau 'hulita' globalizare cultural- lingvistică.

Vom urmări, așadar, valorizarea rolului traducerii literare în procesul integrării europene: "De-a lungul secolelor, traducerea literară a jucat în Europa un rol esențial în difuzarea cunoștințelor și a noilor idei. Ea a reprezentat o deschidere fără egal către alte culturi și alte moduri de gândire. În acest sens, traducerea literară este un instrument cheie de înțelegere și comunicare. Traducerea europeană a contribuit în mod decisiv la consolidarea ideii europene. Ea a permis concilierea dintre descoperirea și respectul diversității, pe de o parte, și conștientizarea faptului că avem o moștenire culturală comună, pe de altă parte. Ea simbolizează deschiderea către ceilalți. Astăzi, într-un mediu

¹ <http://www.atr.org.ro/blog/index.php/citate-si-cugetari-despre-traduceri-si-traducatori/>

globalizat, traducerea literară își continuă menirea educativă și de transmitere a cunoștințelor și a curentelor de gândire.”²

Considerăm că fenomenul traducerii se poate bucura, astfel, de o abordare mai nouă, cea conform căreia aceasta este percepută drept o formă de globalizare cultural-lingvistică. Pentru a înțelege în ce sens vedem legătura dintre fenomenul traducerii și cel al globalizării, credem că s-ar impune, pentru început, o clarificare a acesteia de pe urmă. Propunem, pentru aceasta, o explicație prin filonul termenului cultură, căci acesta pare să fie în măsură să sprijine demonstrația noastră.

Termenul 'globalizare' a apărut la sfârșitul anilor '60 și a fost lansat de un specialist canadian în teoria mijloacelor de comunicare în masă, profesorul Marshall McLuhan, Universitatea din Toronto și specialistul american în 'problemele comunismului', Zbigniew Brzezinski, Universitatea Columbia. McLuhan a extrapolat lecțiile războiului din Vietnam și a lansat expresia 'sat global'. Termenul de globalizare a intrat în dicționar prima dată în 1961.

În literatura de specialitate există numeroase opinii formulate în jurul acestui fenomen contemporan. Ne vom opri în continuare asupra câtorva dintre acestea, pe care le considerăm sugestive. "Lumea devine tot mai mult un supermarket global (din engleză 'a global shopping mall') în care ideile și produsele pot fi găsite peste tot în același timp."³ Transpare deja ideea de cuprindere, de atingere a cât mai multor arii de activitate, de împletire a lianelor care compun rețeaua pe care se formează ceea ce numim cultura unui popor. În viziunea noastră, traducerea este o unealtă care înlesnește, facilitează întrepătrunderea valorilor, astfel încât rețeaua să se bucure de participarea și contribuția a cât mai multe 'părți de cultură' care vor duce la formarea întregului.

Indiferent care ar fi semnificația cauzală și practică a fenomenelor discutate, se pare că "una dintre cele mai direct percepute și trăite forme ale globalizării este cea culturală".⁴ Să observăm, însă, că modalitatea în care s-a ajuns să se fie percepută și conceptualizată cultura s-a modificat, odată ce s-a pus problema în termenii globalizării, de vreme ce cultura a fost, pentru multă vreme, asociată ideii unui punct spațio-temporal fix (vezi cultura unui anumit popor, cultura unei anumite perioade istoric determinate). Aici apare îndreptățita întrebare: Oare promite modernitatea globală să ne ofere o cultură globală? Într-un anumit sens se poate susține că există deja o astfel de cultură.

² <http://www.atr.org.ro/blog/index.php/tag/traducere-literara/>

³ Bari I., *Probleme globale contemporane*, Ed. Economică, București, 2003, p.36, citat de pe http://facultate.regielive.ro/proiecte/comunicare/cultura_contemporana_intre_globalizare_si_identitate_culturala-63881.html

⁴ D.Held, A. McGrew, D.Goldblatt, J.Perraton, *Transformări globale. Politică, economie și cultură*, Ed., Polirom, Iași, 2004, p. 372.

După cum scrie Ulf Hannerz, “există în prezent o cultură mondială, dar e indicat să înțelegem ce înseamnă asta. Omogenizarea completă a sistemelor de semnificație și expresie nu a avut loc încă și nici nu pare să se întrevadă în viitor. Dar lumea a devenit o rețea de relații sociale și, între diferitele sale regiuni, există o circulație a sensurilor tot așa cum există circulația oamenilor și a bunurilor”⁵ Hannerz sugerează că există acum o globalizare a culturii în sensul de conexitate complexă. Acest context al integrării practicilor și experiențelor culturale în rețea, în întreaga lume, poate fi înțeles ca reprezentând o cultură mondială. Acest sens trebuie să fie diferențiat de cel mai larg utilizat, conform căruia cultura globală e înțeleasă ca sistem unic, omogenizat, de semnificații.

Cultura globală “echivalează cu apariția unei singure culturi, care să-i cuprindă pe toți locuitorii lumii și care să înlocuiască diversitatea sistemelor culturale de până acum”.⁶ În mod evident, o astfel de cultură nu a apărut încă și nu se poate afirma cu certitudine că va apărea vreodată. Desigur, ideea unei culturi globale nu a devenit posibilă doar în zilele modernității globale. Enunțurile culturale, marile texte pot depăși granițele lingvistice și politice, civile și culturale cu condiția să fie traduse în limbile comunităților culturale interesate, după cum se arată pe un site⁷ preocupat de problema globalizării culturale.

Acesta ar fi contextul în care înțelegem să plasăm discuția noastră. Pentru a folosi un termen modern, globalizarea este ca un fel de ‘puzzle’, literar, în ce ne privește, al cărui element unificator este tocmai procesul traducerii. În sprijinul acestei idei vine și aserțiunea lui Leonard Orban, comisar european pentru multilingvism,⁸ „Traducerea ocupă un loc aparte în universul multilingvistului. Prea des uitată sau insuficient prețuită, traducerea constituie veriga de legătură dintre culturi și dintre diverse limbi. Traducerea este codul de acces la o veritabilă comoară a lui Ali Baba, cuprinzând culturile lumii, inteligența și cunoașterea umană în toată varietatea lor. Traducerea este o metodă de neînlocuit pentru schimburi personale, culturale, sociale sau economice. (...) Literatura și traducerea reprezintă o deschidere către lume, facilitând circulația scrierilor, ideilor și culturilor. Traducerea literară este ea însăși o formă de creație. Este o artă de bijutier al dialogului între culturi.”

Într-o întâlnire-dezbatere cu titlul *Globalizare și identitate culturală*⁹ desfășurată în 2002, la București, eveniment organizat de Fundația "Noua Românie", Fundația Națională pentru Știință și Artă, precum și de către Comitetul Național UNESCO pentru dezvoltare

⁵ U. Hannerz, *Cosmopolitans and Locals in World Culture*, Featherstone, Londra, 1990, p. 237.

⁶ J. Tomlinson, *Globalizare și cultură*, Editura Amarcord, Timișoara, 2002, p. 105.

⁷ <http://209.85.129.132/search?q=cache:hQLIvNo-oMJ:www.biblioteca.ase.ro/downres.php%3Ftc%3D6940+globalizare+culturala&hl=ro&ct=clnk&cd=1&gl=ro>

⁸ http://ec.europa.eu/commission_barroso/orban/news/docs/speeches/090420_Brussels_conference/Conference_o_n_translation_opening_speech_RO.pdf.

⁹ http://www.nouaromanie.ro/romania%20si%20ue_files/globalizare%20si%20identitatea%20culturala.htm

culturală, s-au pus în discuție aspecte care ar putea contura un cadru propice înțelegerii noastre cu privire la tema în discuție.

Preocuparea pentru problematica globalizării culturale, privită din perspectivă generală, nu este una nou apărută, așa cum se arată și în intervenția academicianului Florin Filip „Cred că problema nu este nouă – globalizare sau mondializare versus identitate culturală sau națională. Ea (...) datează din antichitate. Marc Aureliu, primul cosmopolit al lumii, (...) spunea: 'sunt mândru că sunt cetățean al Romei și sunt bucuros că aparțin acestui cosmos'. Putem s-o folosim invers. Putem să acceptăm globalizarea dar să fim în același timp mândri că aparținem acestei națiuni. Pe de altă parte, globalizarea nu implică neapărat o uniformizare sau unificare”¹⁰ ci o abordare a problemei dintr-o perspectivă panoramică, mai cuprinzătoare, care să fie capabilă să creeze un cadru spațio-temporal propice evoluției și îmbogățirii cultural lingvistice.

Așadar, nu problematica legată de globalizarea cultural-lingvistic-literară este una nouă, cât abordarea pe care noi o propunem, căci alegem să percepem globalizarea drept o încercare de aducere la același numitor a formelor literare, prin intermediar lingvistic. Adică, o transportare a valorilor literare a unei nații în afara zonei de incidență directă a limbii acesteia prin intermediul unei limbi care are această 'putere' de acțiune. Traducerea dintr-o limbă în alta devine așa legătură între forme de cultură diferite, care, desigur, nu va periclita identitatea națională. Acest mediu, reprezentat de actul traductiv, va veghea la o bună împărtășire a valorilor, căci, așa cum am mai arătat în intervenții anterioare, nu se urmărește o distrugere a 'corolei de minuni' presupusă de trecerea valorilor dintr-o limbă aparținând unei culturi în alta, ci, o îmbogățire valorică.

Văzut prin prisma globalizării, considerăm că fenomenul traductiv nu trebuie, așadar, perceput asemeni unui 'tăvălug' distrugător al identității culturale, sau a unui agent care aruncă valorile unui popor într-o nemeritată uitare, ci, din contră, alegem să considerăm traducerea drept un facilitator al înțelegerii Celuilalt, al pătrunderii în lumea Celuilalt, ceea ce nu poate însemna decât o îmbogățire pe toate planurile.

În acest context găsim interesantă părerea lansată și de Cătălin Țârlea¹¹ „Noi știm să importăm foarte rapid valori culturale, uneori meritorii, uneori de bun augur pentru construcția noastră spirituală. Nu spun că tot ce vine din afară este negativ, din contră, importăm cu ușurință, poate cu prea mare ușurință ar spune unii, dar cu ușurință pozitivă. Imităm rapid și ne sincronizăm foarte rapid dacă mă gândesc la teoria Iovinesciană, din păcate nu știm să exportăm, exportăm extrem de greoi, nu găsim niciodată modalitățile de export

¹⁰ idem

¹¹ idem

eficiente și valorile noastre culturale rămân aici. Cred că una din temele de meditație ale societății culturale românești, ar trebui să fie aceasta. Mă întreb dacă nu cumva identitatea culturală a noastră s-ar conserva și s-ar păstra mai bine dacă am ști să depistăm metodele eficiente de a o exporta, de a o face vizibilă și activă în alte culturi. În sensul acesta cred că ar trebui să profităm de avantajele globalizării.”

E de bun augur faptul că există oameni de cultură care înțeleg că mondializarea în cultură obținută, așa cum încercăm să demonstrăm, prin traduceri literare dintr-o limbă în alta, are, totuși, efecte benefice asupra tezaurului literar al unui popor. Ne amintim aici de deja celebra aserțiune a lui Kogălniceanu 'Traducțiunile nu fac o literatură' și înțelegem atât de unde convingerea și înverșunarea cu care acesta își susținea ideea, cât și proba realității care o contracarează. Într-o lume ca cea de azi, onorabilul Kogălniceanu ar rămâne fără argumente, căci tendința de dezvoltare a culturii este una galopantă, iar o literatură care refuză traduceri din sau în limbi străine, și alege să se claustreze, este supusă pierzaniei.

„În disputa dintre Kogălniceanu, care socotea traducerile păgubitoare pentru duhul național, și Heliade care le înțelese rolul, experiența a demonstrat că autorul 'Zburătorului' era cel care avea dreptate. Istoria a confirmat faptul că întotdeauna culturile naționale au fost amenințate de osificare și cădere în provincialism în fazele de claustrare forțată nu în epocile generoase de deschidere.”¹² Credem că suntem datori să înțelegem și teama lui Kogălniceanu cu privire la pericolul presupus de traduceri literare din și în toate sensurile și limbile, pericol care, desigur impune o serie de măsuri de siguranță, care se referă la încurajarea traducerilor pertinente de autori valoroși din și într-o cultură, deci o triere atentă în cursul actului traductiv.

Desigur că exagerările nu sunt încurajate, așadar, nu traducem tot, numai să etalăm deschidere, dar nici nu refuzăm, defensiv, tot. Să reținem și continuarea aricolului lui Romul Munteanu, care vine să completeze ideea discutată: „nici un scriitor autentic, de o valoare certă, mai mare sau mai mică, nu câștigă în proporții prin absența posibilității de comparare cu alți scriitori din alte țări și nici o cultură, oricât de bogată ar fi, nu poate satisface toate exigențele publicului numai prin scrierile pe care le-a produs.”¹³ Deducem de aici că traducerile devin, astfel, un filon prin care se produce o îmbogățire a bagajului literar al unui popor, o cale de facilitare a schimbului de idei în slujba progresului. Interesant de observat cum traducerea capătă valențe duble, de integrare și delimitare, adică de apropiere a valorilor

¹² Romul Munteanu, *Cultura națională și traducerile*, din *România Literară* XIII, nr.25/1980, p.20

¹³ idem

culturale străine și de producere, prin diferențiere a valorilor proprii, după cum notează și Dan Culcer¹⁴.

Așa cum am mai afirmat, fenomenul traducerii ar putea duce la împlinirea unui vis existent într-o formă sau alta în orice context cultural, așadar și în cel românesc. Ne referim la „visul de a alcătui o bibliotecă totală ce ar constitui, prin acumulare, Cartea, acea rețea ramificată la infinit și formată din traduceri ale tuturor operelor în toate limbile, cristalizându-se într-un soi de bibliotecă universală de unde vor fi fost șterse intraductibilitățile de tot felul. Acest vis, care ar fi și cel al unei raționalități în totalitate eliberată de constrângerile culturale și de limitările comunitare, vis al omnitraderii, și-ar propune să satureze spațiul comunicării interlingvistice și să compenseze lipsa unei limbi universale.”¹⁵

În literatura română acest aspect a fost deja semnalat odată cu lăudabila intenție a lui I. H. Rădulescu, ce împreună cu pașoptiștii, a propus și sprijinit un proiect prin care se dorea o „ridicare culturală a poporului” prin programul „Biblioteca Universalis”. Aceasta demonstrează, așadar, conștiința pe care propunătorii acestuia, oameni de carte, au avut-o și anume că este foarte important ca o literatură, prin reprezentanța operelor sale literare, să fie cuprinsă în circuitul universal, ceea ce-i va asigura recunoașterea pe acest plan. Pe de altă parte, tot în acest sens, pare să fie esențial și „momentul în care o carte, o operă literară pe care universalitatea și-a pus pecetea ei, intră, prin traducere, în circuitul național al unei literaturi. (...) cu cât intră mai repede, fericită fiind condiția de universalitate, cu atât influența ei este mai mare și mai fertilă,”¹⁶ cu atât mai mult cu cât „nici o literatură nu și-a afirmat universalitatea pornind exclusiv de la originalitatea ei”.¹⁷ Mai mult, același autor este convins că „fără traduceri nici o literatură națională, indiferent dimensiunea ei temporală, spațiul pe care ființează și valorile pe care le-a produs, nu se poate manifesta în totala ei plenitudine.”¹⁸

Aceasta se constituie într-o ambiție a omului căruia nu-i mai convine izolarea, nu-i mai ajunge spațiul limitat în care se găsește și tinde să cunoască dincolo de acesta, pe orice filieră, prin lectura în traducere, prin abordarea oricăror forme de acces la Celălalt. „Este utopia fermecată, datorită căreia avem cu toții acces la marile texte ale omenirii, este utopia în care trăim, și pe care o întreținem continuând să traducem.”¹⁹

Preocuparea pentru problematica globalizării este una acută în lumea de azi, în care evenimente care au loc într-un colț al ei pot afecta o jumătate de glob. Se recunoaște, însă, că

¹⁴ În *Comunicare și traducere* din *Vatra* XV, nr. 6/1985, p.6

¹⁵ Paul Ricoeur, *Despre traducere*, Ed. Polirom, Iași, 2005, pp. 73-74

¹⁶ Darie Novăceanu, în *Condiția și virtuțile traducerilor*, din *România Literară* XIII nr 24, 1980

¹⁷ idem

¹⁸ idem

¹⁹ Marina Vazaca, în *Prețul dorinței de a traduce*, din *România Literară*, nr. 8/29 feb. 2008, p. 3

pentru moment este dificil să vorbim cu oarecare certitudine despre efectele de lungă durată ale procesului de globalizare asupra comunității internaționale dar, chiar și acum, este clar că procesul de globalizare are atât un impact pozitiv, cât și unul negativ. Partea pozitivă a acestui proces este că va spori interacțiunea dintre țări, care la rândul ei deschide noi posibilități pentru dezvoltarea civilizației umane. Intensificarea schimburilor de orice fel, facilitarea contactelor interumane, familiarizarea cu culturile altor popoare sunt, cu siguranță, benefice pentru omenire.²⁰

În altă ordine de idei, putem intui și efectele negative pe care globalizarea le-ar putea avea asupra omenirii. Să nu uităm că s-au înregistrat destule reacții negative în lume vis-a-vis de fenomenul în cauză. Putem înțelege de ce o abordare puțin diferită ar putea cauza reacții de apărare din partea celor care simt că identitatea lor națională este pusă în pericol. Așa cum arăta în intervenția sa academicianul Florin Filip, „globalizarea nu implică neapărat o uniformizare sau unificare”, sau cel puțin nu una până la anulare a valorilor naționale. Considerăm că totul ține de o corectă abordare a fenomenului, de înțelegerea faptului că, deși există numeroase opinii contra curentului, fenomenul este o realitate care trebuie 'gestionată' corespunzător, căci, oricum această realitate se va desfășura într-o manieră sau alta, iar o respingere, negare sau ignorare a ei nu duce la anularea sa.

Ceea ce dorim să accentuăm aici, idee deja lansată într-o intervenție anterioară, este convingerea că traducerea pare a fi singura cale de a „uni” toate celelalte culturi, pentru a atinge idealul de rețea culturală, globalizare culturală prin care, încă o dată, înțelegem o colaborare între toate formele valoroase de cultură care își pun amprenta asupra artei unui popor. Este destul de clar că întotdeauna vor exista mai multe popoare, care vorbesc mai multe limbi, așadar adevărul din spatele noțiunii „turn Babel” devine foarte evident, rămânând mereu actual.

Din cauza complexității pe care o presupune, a disputelor pe care implică le stârnește, problematica lingvistică va rămâne mereu una de actualitate. Indiferent cât și dacă va mai evolua, lumea nu va putea ajunge vreodată să se manifeste într-o singură limbă. Cu toate acestea, suntem de părere că acest lucru nu reprezintă un desiderat al celor care susțin, totuși, instalarea sau acceptarea unei limbi drept limbă de circulație internațională. Însă, credem că și cel mai îndârjit partizan al limbii naționale ar trebui să înțeleagă faptul că literaturii naționale a unui popor i s-ar face un mare deserviciu limitând-o doar la propria-i limbă.

²⁰ conform

http://facultate.regielive.ro/proiecte/comunicare/cultura_contemporana_intre_globalizare_si_identitate_culturala-63881.html

În același timp, putem înțelege o nevoie subconștientă de stabilire a unei singure limbi drept o soluție salvatoare. Astfel, Rosenzweig²¹ susținea: “există o singură limbă. Nu există particularități lingvistice ale uneia care, fie chiar în dialecte, limbajul copiilor sau în jargoane, să nu poată fi identificate, măcar în germene în toate celelalte. Pe această unitate esențială a tuturor limbilor și pe înțelegerea general omenească ce se întemeiază pe această unitate se bazează posibilitatea și misiunea traducerii, putința, legitimitatea și necesitatea ei. Se poate traduce, pentru că în orice limbă este conținută, virtual, oricare alta; este permis să traduci dacă această posibilitate se realizează prin desțelenirea unor asemenea teritorii lingvistice; și trebuie să se traducă pentru ca să vină acea zi a armoniei limbilor care poate crește numai în fiecare, individual și nu în spațiul gol dintre ele.”

Așadar, până când și dacă această zi a armoniei lingvistice să devină realitate, înțelegem necesitatea stabilirii unor limbi, să le zicem, unificatoare, care să aibă capacitatea de a îndeplini rolul de mediator între diferite forme de cultură de orice fel. După toate aparențele, engleza este, la această oră, incontestabil, în fruntea ierarhiei, fiind folosită în toată lumea în toate formele sale: scrisă, vorbită, formală, informală și sub forma registrelor specializate: economic, juridic, tehnic, jurnalistic. A devenit lingua franca prin excelență și continuă să-și întărească această dominație printr-un proces de autoconsolidare. A ajuns limba centrală a comunicației internaționale în domeniul afacerilor, politicii, administrației, științei și în lumea academică, fiind în același timp și limba dominantă a publicității globale și a culturii populare, după cum afirmă David Crystal.²²

În acest context, ne interesează mai mult un anumit aspect al dominației limbii engleze, și anume traducerea de carte. “Într-un anumit sens, această dominație nu surprinde deloc. După cum arată destinul celorlalte limbi, utilizarea unei limbi se află în strânsă legătură cu ritmurile puterii. Engleza este limba maternă a celor două puteri hegemonice moderne, Marea Britanie și SUA. Mai mult, această putere este exercitată în toate domeniile vieții omenești: economic, politic, militar și nu în ultimul rând, cultural.”²³ Este vorba aici de o acceptare a realității în care trăim azi, ca făuritori și, în același timp, rezultat al acesteia, căci lumea în care ne manifestăm ca nație și individ este cea care ne-a format și care continuă să ne condiționeze acțiunile, opțiunile.

Trebuie să recunoaștem, așadar, că din avida dorință de cunoaștere am devenit sclavii suveranității unei limbi-puteri, sclavie pe care o acceptăm, asigurați fiind că este singura cale

²¹ Fr. Rosenzweig, Nachwort zu Jehuda Halevi, în *Traducerea – pro și contra* din Orizont literar 31 nr. 25/1980, pg. 8

²² D. Crystal, *The Cambridge Encyclopedia of Language*, Cambridge University Press, 1987, p. 358.

²³ D.Held, A..McGrew, D.Goldblatt, J.Perraton, op.cit., p. 391.

de acces la valorile lumii, pe care le vrem știute. A ajuns să nu ne mai deranjeze a lectură, deci a accesa, o carte, deci o lume străină în varianta ei tradusă, căci, în toată complexitatea sa, individul este totuși limitat și ne complacem în a descifra lumi în limbi de tranziție, de prezentare, fără a considera aceasta a fi o slăbiciune a umanității. Așadar, nu considerăm fenomenul a fi unul defavorabil, atâta timp cât ne asigură o ‘bază de date’ accesibilă.

Implicit se va pune problema modificărilor pe care traducerea în engleză, dacă tot am admis că acum ‘trendul’ este în favoarea acestei limbi, vor fi cauzate la nivel de vocabular. Astfel, nu putem să nu semnalăm fenomenul globalizării și la acest nivel: ca o consecință a dezvoltării tehnologiei informației, suntem martorii unei avalanșe de termeni care sunt folosiți în multe limbi în varianta englezească. Astfel, termeni ca: *business, dealer, computer, happy end, marketing, management, manager, printer, know-how, target, item, trend* – sunt folosiți azi fără a-i mai traduce. Putem numi această invazie de termeni din limba engleză “globalizarea vocabularului”.

Desigur că și această problemă, a dominației unei limbi și amenințarea la adresa diversității lingvistice, e legată de o altă problemă mai generală, cea a ‘imperialismului cultural’: ideea că o cultură poate fi o cultură hegemonică. Această construcție pesimistă a ideii de cultură globală predomina la sfârșitul secolului XX. Într-adevăr, teoria imperialismului cultural poate fi considerată una dintre cele mai timpurii teorii ale globalizării culturale. După cum scria Jonathan Friedman, discursul imperialismului cultural de la sfârșitul anilor ‘60 avea tendința să pregătească terenul pentru receptarea critică a globalizării în sfera culturală, prezentând procesul ca pe un “aspect al naturii ierarhice a imperialismului, adică hegemonia din ce în ce mai mare a anumitor culturi centrale, difuziunea valorilor, a bunurilor de consum și a stilurilor de viață americane”.²⁴

Nici printre reprezentanții culturii române această problemă n-a rămas fără ecou. Astfel, academicianul Eugen Simion²⁵ este preocupat de acest aspect lingvistic: „Problema devine mai dilematică când este vorba de cultură, de limbă. Ce facem cu poezii noștri, ce facem cu valorile noastre, acelea bune, sănătoase, acelea care țin, care ne-au format în istorie și care ne leagă de ceva aici? Aici răspunsurile nu mai sunt atât de simple și nici opțiunile noastre nu mai sunt atât de clare. Ce se întâmplă cu limba română? Vom vorbi toți aceeași limbă? Sunt unii oameni care cred sincer acest lucru. Pentru susținerea ideii sale, academicianul citează un exemplu găsit într-o scriere a unui istoric al limbilor. El spunea că sunt cam 3.500 de limbi vorbite astăzi pe pământ, 3500 de limbi care au mai mult de 100 de

²⁴ J. Friedman, *Cultural Identity and Global Process*, Sage, Londra, 1994, p. 195.

²⁵ citat de pe

http://www.nouaromanie.ro/romania%20si%20ue_files/globalizare%20si%20identitatea%20culturala.htm

vorbitori. În 200 de ani, spunea acel istoric, nu vor rămâne decât 3 limbi, în aceasta ordine: chineza, spaniola și engleza.

Dacă așa va fi sau nu, rămâne de văzut. Indiferent care ar fi limba sau limbile (mai mult sau mai puțin) unanim recunoscute a primi atributul de suveranitate, prin faptul că se constituie în limba mediatore prin traducere între literaturi, credem, asemeni lui Umberto Eco în noul studiu *A spune cam același lucru*²⁶, că problematica se cere abordată prin prisma *negocierii*. Întotdeauna va fi nevoie de o astfel de abordare în momentul efectuării unei traduceri, deci, a transportării semnificatului și semnificantului dintr-o limbă, implicit cultură, în alta. Umberto Eco este de părere că această artă a negocierii implicite, iată, fenomenului de traducere, trebuie pusă în relație cu fenomenele globalizării care „plasează într-un contact reciproc tot mai aprofundat grupuri și indivizi aparținând diverselor limbi (...)”. Astfel, prin prisma negocierii, înțelegem prin ‚a traduce’ „mecanismul interior al unei limbi și structura unui anumit text din acea limbă” urmat de construirea unei „copii a mecanismului textual, care, dintr-o anumită perspectivă să poată produce efecte asemănătoare asupra cititorului, atât în plan semantic și sintactic, cât și în cel stilistic, metric, fonosimbolic, precum și efectele sentimentale spre care tindea textul sursă.”²⁷ Am ajuns din nou la mult dezbătuta dihotomie fidelitate vs. trădare, căci, prin traducere vom negocia, iată, cât și cum se va transpune textul original în text țintă.

Odată ce am acceptat ideea conform căreia negocierea este parte a procesului traductiv, considerăm că este important să subliniem faptul că aceasta este condiționată de mai mulți factori. Parte au fost cuprinși mai sus, însă credem că numai într-o manieră oarecum limitată. Astfel, într-o traducere se va negocia timpul în care aceasta se produce, limbile din și în care se va efectua, publicul căruia i se adresează traducerea, ba chiar și aspecte materiale, legate de editură, etc. Așadar, o traducere este un produs finit, rezultat al unui proces foarte complex, care este implicat și condiționat de o serie de factori.

Să nu pierdem din vedere faptul că negocierea poate fi un aspect caracteristic lumii în care trăim, o lume capitalistă, în care dacă individul nu se știe descurca, are numai de pierdut. Cum am putea, astfel, aborda această problemă fără a atinge o altă implicite controversă, cea pierderilor și/sau câștigurilor care apar în procesul traductiv? În toată literatura de specialitate suntem avertizați de acest pericol, al modificării în bine sau în rău al unui text în timpul traducerii. Ba mai mult, peste tot ni se atrage atenția să nu cădem în ispita de a îmbunătăți un text original când suntem puși în situația de a-l traduce, să nu mai vorbim de pericolul de a-l ‚strica’ printr-o traducere nefericită. Însă lucrurile nu sunt atât de clare și de curate precum

²⁶ Umberto Eco, *A spune cam același lucru, Experiențe de traducere*, Ed. Polirom, 2008, pp.17-19

²⁷ Idem, pg.17

sfaturile sau regulile de care suntem întâmpinați când deschidem un tratat de traducologie. Practica traducerii arată cum traducătorii se întâlnesc cu o serie nesfârșită de probleme, datorate ambiguităților care se ivesc în momentul în care se activează ecuația text original – traducător – text țintă, ecuație condiționată, așa cum am mai arătat, de multe aspecte.²⁸

Oricum am pune problema, un lucru este sigur: în urma operațiunilor traductive care, iată, generează atâtea controverse, se pare că toți factorii implicați au numai de câștigat. Toate aspectele controversate nu fac decât să întărească ideea importanței pe care fenomenul traducerii o ia în contextul socio-cultural-lingvistic, a interesului pe care subiectul în discuție pare să-l fi ridicat printre specialiștii care au întors problema pe toate părțile. Indiferent dacă părerile lor au fost sau nu congruente, se pare că opinia conform căreia o traducere poate fi percepută drept o formă de îmbogățire, din mai multe puncte de vedere, este una quasiunanimă. „Supunerea materiei lexicale voinței și talentului unui traducător avizat a fost totdeauna un câștig pentru cultura limbii și pentru lărgirea ariei semantice a vechiului tezaur, orice traducător aducând un anumit număr de termeni noi impuși de continua înnoire a conceptelor, a civilizației, a limbajului internațional. Se operează astfel, în traduceri, asimilări în două direcții esențiale pentru dezvoltarea tezaurului expresiv al limbii naționale: cantitativ – prin acumulări de termeni noi, prin actualizarea de cuvinte uitate (...); calitativ – prin crearea semnificațiilor figurate, plasticizând ideea prin conotații capabile să dea relief mai viu contextului, înobilând limbajul literar al traducerii (...).”²⁹

Bibliografie

- Baconsky, R., Gouadec, D., Lascu, Ghe. *Teritorii actuale ale traducerii*, Editura Echinox, Cluj Napoca, 2002
- Baker, M. *In other words*, London and NY: Routledge Publishing House, 2002
- Bell, R., *Teoria și practica traducerii*, Editura Polirom, Iași, 2002
- Croitoru, E. (coordonator), *English through translations, Interpretation and translation oriented text analysis*, Editura Fundației Universitare „Dunărea de Jos”, Galați, 2004
- Crystal, D. *The Cambridge encyclopedia of language*, Cambridge Univeristy Press, 1987
- Dumitru, R., *Translation theories and practice*, Editura Institutului European, Iași, 2002

²⁸ În partea a 4-a a tezei, dedicată dimensiunii practice a traducerii vom încerca să demonstrăm aspecte legate de aceste probleme

²⁹ Gh. Bulgăr, în *Interferențe culturale în arta traducerii*, din *România literară XVIII*, nr. 21/1984, p. 3

- Eco, U. *În căutarea limbii perfecte*, Editura Polirom Iași, 2002
- Eco, U. *A spune cam același lucru, Exerciții de traducere*, Editura Polirom, Iași, 2008
- Fejes, D. *Fiecare traducere e o provocare*, in *România Literară*, 16/2006
- Friedman, J. *Cultural identity and global process*, Sage, Londra, 1994
- Hannerz, U. *Cosmopolitans and locals in world culture*, Featherstone, Londra, 1990
- Held D., McGrew, A., Goldblatt, D., Perraton, J. *Transformări globale. Politică, economie și cultură*, Ed., Polirom, Iași, 2004
- Hervey, S., Higgins, I. *Thinking translation*, Routledge, London and New York, 1992
- Ionescu, T. *Știința și/sau Arta traducerii*, Editua Limes, Cluj-Napoca, 2003
- Levițchi, L., *Manualul traducătorului de limba engleză*, Editura Teora, București, 2001
- Mavrodin, I. *Despre traducere, literal și în toate sensurile*, Editura Scrisul Românesc, Fundația Editura Craiova, 2006
- Novăceanu, D. *Condiția și virtuțile traducerilor*, din *România Literară* XIII nr 24, 1980
- Tomlinson, J. *Globalizare și cultură*, Editura Amarcord, Timișoara, 2002,
- Vazaca M. *Prețul dorinței de a traduce*, în *România Literară*, nr. 8/2008

Resurse Internet

- <http://www.atr.org.ro/blog/index.php/citate-si-cugetari-despre-traduceri-si-traducatori/>
- <http://www.atr.org.ro/blog/index.php/tag/traducere-literara/>
- http://facultate.regielive.ro/proiecte/comunicare/cultura_contemporana_intre_globalizare_si_identitate_culturala-63881.html
- <http://209.85.129.132/search?q=cache:hQLIvNo-oMJ:www.biblioteca.ase.ro/downres.php%3Ftc%3D6940+globalizare+culturala&hl=ro&ct=clnk&cd=1&gl=ro>
- http://ec.europa.eu/commission_barroso/orban/news/docs/speeches/090420_Brussels_conference/Conference_on_translation_opening_speech_RO.pdf
- http://www.nouaromanie.ro/romania%20si%20ue_files/globalizare%20si%20identitatea%20culturala.htm